

Ilustración para o capítulo Sacristán do “Gallego Posada” na edición cubana.

VICTORINO PÉREZ PRIETO

Escritor, teólogo, pensador e profesor. Especialista en temas de cultura galega. Estudou Filosofía e Teoloxía en Santiago e doutorouse en Teoloxía na Universidade Pontificia de Salamanca. Autor máis dunha ducia de libros, ten publicado preto de mil artigos en revistas especializadas españolas e extranxeiras.

O Cura e o "Ludío",

DOUS PERSOEIROS DE MEMORIAS DUN
NENO LABREGO REPRESENTATIVOS
DA RELIXIOSIDADE NO MUNDO
RURAL DO SEU TEMPO

Victorino Pérez Prieto

*M*emorias dun neno labrego de Xosé Neira Vilas, ademais de ser unha magnífica novela e a obra máis coñecida e difundida da literatura galega contemporánea, é un bo texto para coñecer a relixión e a Igrexa na Galiza dos anos 40. A Igrexa de sempre, conservadora, tradicionalista e preconciiliar, maiormente aliñada a carón dos poderosos e non do pobo ao que di servir; pero tamén unha perspectiva crítica na busca dunha experiencia humana e relixiosa máis auténtica.

1. RELIXIÓN E IGREXA EN MEMORIAS DUN NENO LABREGO

En *Memorias dun neno labrego* a Igrexa marca o ritmo da vida da aldea: “*A campá o mesmo val pra reloucar festeira na víspera das romarías como pra dar a nova dunha morte. Tanto anuncia unha queixa como chama pra malla*” (66) [As páxinas das citas corresponden á edición de Akal: Neira Vilas, *O ciclo do neno*, Madrid 1978]. Imos debullar no texto algúns dos aspectos máis salientables e repetidos.

a) Os rezos, a misa e a procesión

Un primeiro aspecto a salientar é o referente aos rezos, as misas e procesións. Das cousas que máis molestan a Balbino é a obriga de ter que facer diariamente uns rezos aos que non lles ve sentido, nin lle explican claramente por que debe facelo: “*Eu non teño gana de ir á misa, nin de rezar o rosario pola noite. Pero arre dos demos que debo face-lo*” (41). Balbino protesta que a súa nai e a tía Carme lle obriguen a rezar polas boas ou polas malas. A súa nai, muller moi devota, rezaba arreo; sobre todo en circunstancias dramáticas como a morte ou a viaxe dun fillo á América, como reflicte o autor nunha frase xenial: “[Cando morreu o padriño] *todas as horas do día eran igoales... horas de ‘padrenuestros’...*” (66).

Tampouco lle chistaba moito a Balbino ir a Misa; sobre todo polo que supuña aguantar o tostón do cura: “*Pola mañá fun a misa coa madriña... Todos os domingos acontece o mesmo. Parece coma se os pais e os padriños dun nascesen pra levarnos a onda non queremos*” (41). En troques, a procesión xa lle tiña algo máis de xeito; as páxinas do libro que falan da procesión do patrón, son un magnífico texto de antropoloxía rural.

“Diante iba un home coa crus. Seguía o outro co pendón. E dempois o estandarte, santos, o cura, vellas que rezaban, rapaces... Coma todos os anos.

Tocaban os gaiteros unba marcha. A mesma de sempre. Cada tanto, un home arrimáballe o chisqueiro a un foguete de tres estalos. Os rapaces

*Eladía. Xaquín Marín.
Edición conmemorativa
de Galaxia.*

“A campá o mesmo val pra reloucar festeira na vispera das romarías como pra dar a nova dunha morte. Tanto anuncia unha queixa como chama pra malla”.

corrían tras da canave-la... o sacristán repinica-ba baixiño as campás. Baixiño pra que a xente atendese á procesión; pra que as vellas rezadoras poidesen pasar as doas do rosario e escoitarse unbas ás outras, facendo o labor xuntas como se fai a se-ga ou a malla...

*...A miña nai arre-
tegabame contra sí.
‘Reza e mira pra os san-
tos’...*

*Os santos arro-
deábanse sobor das an-
das por riba da cabe-
za da xente. A Virxe do
Carme ten un arco moi
lucido que lle regalou
Mosteiro dende Cuba...
San Antonio co seu me-
niño no colo; San Roque
co seu can pequerrecho,
o San Ramón...” (15-16).*

b) A morte e o loito, a Coresma e o inferno

O vello fatalismo do home a muller da aldea galega ante a morte, queda magnificamente reflectido nunha expresión popular: “*A xente morre cando está de Deus*” (8). Pero non se trata de algo dramático, senón

natural, marcado polo ritmo da vida. Mesmo ten algo de bo, “*é coma un vencillo cordial*” porque “*dian-
te dela sentímonos irmaos*” (66); vencillo entre os vivos e os mortos que a tradición galega expresa coa Santa Compañía. Ante a morte dun veciño, a fraternidade dos seus paisanos maniféstase cunha forza meirande que ante ningún outro momento da vida. Así queda manifestado nas páxinas da morte do padriño;

Tampouco lle chistaba moito a Balbino ir a Misa; sobre todo polo que supuña aguantar o tostón do cura. En troques, a procesión xa lle tiña algo máis de xeito.

que reflicten magnificamente un velorio aldeán, cos seus choros e risas, rezos e enchentas:

“No cuarto de abaixo velaban ó padriño... Sentadas en cadanseu tallo, miña nai e maila madiña choraban... A tía pasaba as doas do rosario seguida de veciños e veciñas... Todas as horas do día eran igoales, dun día longo e teimoso coma un regueiro. Horas de ‘padrenuestros’ choroso... de ‘pésame’”. Eran futuros cadavres... Non se sabe a quen lle tocará dempois...

Pola noite veu máis xente. Botou o rosario Carmela de Lois, que vai a todos os velorios... Pouco a pouco foron vindo cuase todos pra cocina. Comeron a embute... Xogaron á baraxa... Contaron contos. Ríanse a cachón. Eran os mesmo que bagaban e rezaban pola tarde” (66-67).

O rigoroso loito que se levaba durante anos, dependendo do parentesco co defunto, é para Balbino coma *“un adibal que me atafega... Andrómenas que espernean nos miolos mentras un dorme” (41,43).*

“Meu tío Braulio morreu de disgracia... E houbo que poñer loito. Todos coma curas...

Encambáronme o loito fai tres anos e coel si-go, sin poder ir ás foliadas... Nunca quixen arrepoñerme por non ver chorar á madiña. Ela pensa que os betóns negros da miña camisa fan máis levadeiro o purgatorio que seguramente atura o tío Braulio” (21-22).

Algo semellante a ese loito tingue de cor griseira a parroquia na Coresma, xa desde o comezo co ritual do mércores de cinsa: *“Polvoeris et polvoreverteris”*. Pero O Balbino cavila moito e semella sentirse moi interpelado pola persoa de Xesús Cristo doente, pobre e sufrido coma os seus.

“Din algúns que a Coresma é tempo de poñerse tristes porque nos fai lembrar a morte. A nosa morte

O xudío. Xaquín Marín.
Edición conmemorativa de Galaxia.

e maila do Noso Señor. Paréceme que cavilar neso é bó para os vellos. Eu non quixera morrer novo, pero se o penso moito tanto me ten... Na morte do Noso Señor cavilo algunhas veces. Arrepíame velo sangrando, encoiro...” (22-23).

De novo, Balbino que gusta razoar as cousas, o que non entende é que ledicias e tristuras teñan que vir pautadas polo calendario anual que marca as primeiras para o Entroido e as segundas para a Coresma:

“Non sei por que bai xente que ten un tempo pra cada cousas. Tempo de tolear no entroido e logo facerse choróns na coresma... troca de carís segundo o almanaque” (23).

“Cando rematou o antroido, unha mañá foron todos á igrexa. Con caras de ferreiro... A xente por dentro debe andar triste ou leda por outras cousas, pero non cando llo manda o almanaque” (25-26).

Pola mesma, a Balbino non lle meten medo as andrómenas do inferno, que predicán o cura e as bea-

*A morte. Xaquín Marín.
Edición conmemorativa de Galaxia.*

tas: *“A madriña decote me fala do inferno, onde disque hai fornos que non se apagan endexa-mais, e rodas de coitelos que pasan tallando arreo, nas almas da xente ruín que vai parar alí. Alporízase cando reprico ríndome desas histo-rias de meter medo”* (41).

2. DOUS PERSOEIROS REPRESENTATIVOS: O CURA E O XUDÍO

Hai dous tipos de persoeiros en *Memorias dun ne-no labrego* que son fundamentais con relación á relixión e á Igrexa. Persoeiros claramente contrapos- tos: por unha banda, o cura e o sancristán; e pola ou- tra o Xudío, presuntamente descrido.

a) O Cura e o sancristán

O *Cura*, en lugar de ser un servidor dos pobres, co- mo foi o Mestre Nazareno, Noso Señor Xesús Cristo,

é un máis da clase dos señores. En contraste cos la- bregos, os curas e os demais señores estes son os que viven ben, e hai que “*untar*” para poder vivir en paz. Uns destes señores que viven ben son os donos das terras dos labregos e case das súas vidas misera- bles, ao xeito dos antigos señores feudais. Os outros, coas súas prédicas márcanlle a moral e os modos de vida, acorde coa lei dos señores; e cos seus latíns, son donos da súa morte e da vida no alén. Por iso, compre cada ano levarlles a uns e outros o mellor do porco; quedando o lardo para os pobres labregos: “... *levar o raxo ó cura e outros señores*” (73).

**“A xente
morre cando
está de Deus”.**
**As páxinas
da morte
do padriño
reflicten
magnificamente
un velorio
aldeán, cos
seus choros e
risas, rezos e
enchentas...**

O xuízo máis duro destes cregos que se fai nas páxi- nas de memorias son es- tas tremendas palabras do “Xudío”, un home libre: *“Cada quen deulle a súa alma ó cura, e o cura non fai máis ca estragala”* (18). Pero este home libre e crí- tico reconece tamén que *“non todos son así”*; por iso fala dun cura veciño que ensina aos seus fregueses al- go máis que o monótono e inútil catecismo escolástico de verdades abstractas:

“O cura de Ribán es- prícalles ós rapaces algo de catecismo. Algo, porque senón xa o arcebispo o tiña mandado sementar fabas. Pero tamén lles adeprende xeografía, historia, costumes de xentes doutros tempos e doutros países. E ademais dilles como se prantan bacelo... Os feligreses quérenlle... Ese si que...” (19).

Á sombra do cura medra o *sancristán*; ocupándo- se dos “*trafegos da igrexa: tocar as campás, aten- der enterros, cabodanos, coidar o santos*” (77). Por iso, cando a Balbino a se lle presenta a oportuni- dade de axudarlle, non o dubida, pois sabe que é “*un bo choio*”; malia que “*as cousas boas duran pouco*” (80). Un dos momentos máis gratificantes para o ca- tivo, nesa época na que fóra das festas había poucos días para que os rapaces do agro puideran satisfacer plenamente a súa fame, era os enterros. Os curas da

“*tabla*” os das parroquias veciñas, que facían enterros e festas xuntábanse para a función funeraria; e acababan comendo xuntos na sancristía da igrexa a comida que debía traerlle a familia do defunto: “*Viñeron moitos curas [para un enterro] e eu [Balbino] no remate axudeilles a comer a parva na sancristía. Larpei queixo e pantrigo a embute*” (79).

b) O Xudío

O *Xudío* é un home libre que vive en liberdade, sen aceptar as presións nin as pauliñas dos cregos (16-19) e é moi crítico coa maneira de vivir a relixión que predican estes. Puxéronlle o alcume de “Xudío” porque fala e actúa con liberdade. El está convencido de que a maioría do seus paisanos “*pro seu chaleque saben que teño razón*”, aínda que o aldraxen por fóra. El é un home libre e dálle igual; sínteo por eles, “*porque parecen ovelliñas*” que lle deron “*a súa alma ó cura*”, no canto de pensar por conta propia. O Xudío é moi crítico non só cos curas, senón tamén coa maneira de vivir a relixión que teñen os seus paisanos.

“*A xente que vai rezando [na procesión] non atende o que fai. Uns cavilan no hórreo valdeiro, na contribución... Se un zoqueiro non pon tino ó que fai... Rezar é como falar con Deus, que val moitísimo máis ca un par de zocos. E se Deus é como dín, xa debe ter arranxado un inferno pra todos os que lle fan bulra desa maneira...*”

Puxéronme o alcume de Xudío porque parolo sempre destas cousas. Todos pro seu chaleque saben que teño razón. Pero por fóra aldráxanme. A min tanto me ten; síntoo por eles, que parecen ovelliñas... Cada quen deulle a súa alma ó cura, e o cura non fai máis ca estragala. Ninguén pensa pola súa conta. Pensar é pecado. Pedir xusticia,

O riguroso loito que se levaba durante anos, dependendo do parentesco co defunto, é para Balbino coma un adibal que me atafega... Meu tío Braulio morreu de disgracia... E houbo que poñer loito. Todos coma curas... Encambáronme o loito fai tres anos e coel sigo, sin poder ir ás foliadas...

Loito. Xaquín Marin. Edición conmemorativa de Galaxia.

verdadeira xusticia, é pecado. E tamén é pecado ter ideas ou andar pola propia conta á percura da verdade...” (19).

En fin, o Xudío tamén é particularmente crítico co xeito de empregar os cartos nas cousas da relixión que teñen os que fixeron fortuna fóra: “*O Indiano faría mellor dando eses cartos [que se empregaron en facer máis lucida a imaxe dunha Virxe] ós probes da parroquia ou mercado libros pra escola*” (16).

“*Pedir verdadeira xusticia, é pecado*” –di o Xudío–, coma o é tamén, presuntamente, “*andar pola propia conta á percura da verdade*”. Pero o seu xeito de pensar e actuar, lonxe de ser contraposto ao de Xesús de Nazaré, cadra moi ben con el e cos vellos profetas bíblicos; mellor que o dos curas peseteiros e opreso-

res da xente humilde, que lle fan o caldo aos poderosos. Así o di o libro do profeta Isaías:

“Clama coa túa gorxa, non pares, levanta a túa voz coma unha trompeta.

Denúncialle ao meu pobo a súa rebeldía...

Día tras día din que me buscan a min e se compracen no coñecemento dos meus vieiros, coma se fosen un pobo que practicase a xustiza e non abandonase a lei do seu Deus...

[Pero isto é o que eu quero]: Rompe-las cadeas sin xustas, deslea-las sogas do xugo, mandar libres os oprimidos e romper todo xugo.

Reparti-lo teu pan co famento e acoller na túa casa aos pobres sen pobo” (Is 58, 1-7).

3. DOUS PERSOEIROS SEMELLANTES A ESTES EN AQUELES ANOS DO MONCHO

Noutra magnífica obra de Xosé Neira Vilas, que ten un paralelo con *Memorias dun neno labrego* (e que mesmo el ten considerado máis autobiográfica...): *Aqueles anos do Moncho*, atopamos dous persoeiros significativos que camiñan a cotío polas súas páxinas e son semellantes ao Cura e o Xudío dos que acabamos de falar: Don Anselmo e Daniel, o ateo. O primeiro está claramente aliñado na relixiosidade máis tradicional; e o segundo, coma o Xudío, representa non tanto o ateísmo, canto unha visión da fe cristiá en moitos aspectos máis preto da concepción relixiosa e social de Xesús de Nazaré. [As páxinas pertencen e edición da obra citada *O ciclo do neno*].

a) Don Anselmo, o cura

Don Anselmo, un home “groso, roufeño, sotana lordeira, xestos de brután”, é un cura tosco e ultraconservador, que predica un Deus cacique e un cristianismo amedrentador. Apoia claramente o bando fascista, e non dubida en dicir na mesma igrexa que “o enemigo está tamén alí, entre os feligreses, acobrado”, coma Xudas Iscariote, “o roxo traidor” (254). Coma os seus colegas, o cura fai as misas “con rosmar de latín e casullas de saco” (268), con máis ritualismo baleiro que convicción.

A súa catequese as tardes dos domingos na lóbriga igrexa, mete o medo no corpo a Moncho e aos

demais nenos: “*Domingos tristesiros, de catecismos na igrexa. Enriba de preguntas e respostas... repetido días e meses, ano tras ano... veña de cho-ver sobor do mollado coa mesma requinaterna de mandamentos e pecador*”(258). Con verba tristeira e aceda, Moncho cavila en que “*se Don Anselmo poidese ver a carraxe que levan os rapaces nos ollos, nos os obrigaría a ese encerro na sancristía escura, con cheiro a roupa encartada, a cera, a ratos mortos que apodrecen nalgún recanto*” (id.). Moncho non acepta acriticamente a prédica do cura, e cavila en que Don Anselmo “*falaba na doutrina do ben e do mal ás tolas, e quedaría por ver se esas dúas palabras lle canxaban ben a todos da maneira que el dicía*” (261). O cura falaba “*de Xesucristo coma dun cacique fero, intransixente*” (259); no canto da historia do Noso Señor que contaba a mestra: un home bo que falaba de que “*os ricos desen o que tiñan e os tendeiros non armasen feira no templo, e por andar neso acabou espetado nunha cruz*” (283).

Para máis inri, Don Anselmo falaba sempre, non na lingua da casa de Moncho e da xente que o rodeaba, senón na estraña lingua da escola; unha lingua que era tamén a “*fala dos rezos, da xente da contribución e do señor Fernando, o albeite*” (226). Moncho non comprende por que, aparte dos incomprendibles latíns da misa, a fala dos sermóns da igrexa era a mesma que a dos xulgados e os libros da escola: “*xa fose en lerios deste mundo ou do outro, toda finura, poder e atafego viñan nesa fala*” (282).

b) Daniel, o ateo

A clara contraposición de don Anselmo é Daniel, un xornaleiro de longo pasado, militante de esquerdas e ateo. Daniel “*non entraba na igrexa, nin quita-ba a pucha diante do cruceiro, nin tiña o Corazón de Xesús na porta da casa*”; por todo iso, Pilara, a beata oficial da parroquia, andaba sempre enfrontada con el, chamándolle “*berexe e fillo de Satán*” (277). Pero a Moncho, cheo de dúbidas polas cousas que lle din tanto o cura coma os seus pais, cáelle ben este “*berexe*” e semella facer máis caso do que el di verbo do inferno, como “*unha trola argallada polo medo dalgúns*”; el fala tamén con humor co

Á sombra do cura medra o *san cristán*; ocupándose dos “trafechos da igrexa: tocar as campás, atender enterros, cabodanos, coidar o santos”. Por iso, cando a Balbino se lle presenta a oportunidade de axudarlle, non o dubida, pois sabe que é “un bo choio”.

seu amigo Nemesio dos “retrincos de follas de lata coa imaxe do ‘Sagrado Corazón de Jesús’ chantada nas portas para impedir que Satanás brinque na soleira” (285).

Parece claro que, moitas veces ocorre que “Cando ti dis Deus... eu chéirome outra cousa”... como di o título da obra do teólogo católico Martin Valmaseda, a respeito do deus burgués opresor; “*cacique fero, intransixente*”, que di Moncho, unha mentira argallada para xustificar un sistema clasista, inxusto e esmagador dos dereitos civís. Un sistema demasiadas veces apoiado pola mesma Igrexa que di seguir a Xesús Cristo -asasinado por esta clase dirixente-, que lle fornece a superestrutura que necesita a oligarquía para manterse no poder.

Pero este deus opresor -a quen ademais non se lle pode falar en galego!- é falso; contrario ao Deus da xustiza e da tolerancia, Misterio de amor insondable que buscan tódolos bos e xenerosos, dentro e fóra da Galiza.

*San cristán. Xaquín Marín.
Edición conmemorativa de Galaxia.*